
Urubhangam by Bhasa

—
महकविश्रीभासप्रणीतम् ऊरुभङ्गम्
—

Document Information

Text title : mahAkavishrIbhAsapraNItam UrubhaNgam

File name : Urubhanga.itx

Category : major_works

Location : doc_z_misc_major_works

Author : bhAsa

Transliterated by : Arun questions.Sanskrit at gmail.com <http://learnsanskrit.org/tools/sanscript>

Proofread by : Arun questions.Sanskrit at gmail.com

Latest update : January 23, 2011

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

మహాకవిశ్రీభాసప్రణీతమ్ ఊరుభంగమ్

॥ శ్రీః ॥

శ్రీగణేశాయ నమః ।

(నాన్యవై తతః ప్రవిశతి సూత్రధారః)

సూత్రధారః -

భీష్మద్రోణతటాం జయద్రథజలాం గాన్ధారరాజహ్రదాం
కర్ణద్రోణీకృపార్యోనక్రమకరాం దుర్యోధనస్రోతసమ్ ।
తీర్ణః శత్రునదీం శరాససికతాం యేన ప్లవేనార్జునః
శత్రూణాం తరణేషు వః స భగవానస్తు ప్లవః కేశవః ॥ ౧ ॥

ఏవమార్యమిశ్రాన్ విజ్ఞాపయామి । అయే కిన్నుఖలు మయి విజ్ఞాపనవ్యగ్రే
శబ్ద ఇవ శ్రూయతే । అఙ్గ ! పశ్యామి ।

(నేపథ్యే)

ఏతే స్మృ భోః ! ఏతే స్మః ।

సూత్రధారః - భవతు, విజ్ఞాతమ్ ।

(ప్రవిశ్య)

పారిపార్శ్వకః - భావ ! కుతోనుఖల్వేతే,

స్వర్గార్థమాహవముఖోద్యతగాత్రహోమా

నారావతోమరశతైర్విషమీకృతాఙ్గాః ।

మత్తద్విషేన్ద్రదశనోల్లిఖితైః శరీరైర్

అన్యోన్యవీర్యనికషాః పురుషా భ్రమన్తి ॥ ౨ ॥

సూత్రధారః - మారిష కిం నావగచ్ఛసి । తనయశతనయశూన్యే

దుర్యోధనావశేషే ధృతరాష్ట్రపక్షే, పాణ్డవజనార్దనావశేష్టే

యుధిష్ఠిరపక్షే, రాజ్ఞాం శరీరసమాకీర్ణే సమన్తపఞ్చకే.

ఏతద్ రణాహతగజాశ్వనరేన్ద్రయాధం
సజ్కీర్ణలేఖ్యమివ చిత్రపటం ప్రవిధమ్ ।
యుద్ధే వృకోదరసుయోధనయోః ప్రవృత్తే
యాధా నరేన్ద్రనిధనైకగృహం ప్రవిష్టాః ॥ ౩॥

(నిష్కాన్తౌ)

స్థాపనా ।

౨౨౨

(తతః ప్రవిశన్తి భటాస్తయః)

సర్వే - ఏతే స్కౌ భోః ! ఏతే స్మః ।

ప్రథమః -

వైరస్యాక్వథనం బలస్య నికషం మానప్రతిష్ఠాగృహం
యుద్ధేష్వప్సరసాం స్వయంవరసభాం శౌర్యప్రతిష్ఠాం నృణామ్ ।
రాజ్ఞాం పశ్చిమకాలవీరశయనం ప్రాణాగ్నిహోమక్రతుం
సమ్ప్రొస్తా రణసంజ్ఞమాశ్రమపదం రాజ్ఞాం నభఃసజ్కమమ్ ॥ ౪॥

ద్వితీయః - సమ్యగ్ భవానాహ ।

ఉపలవిషమా నాగేన్ద్రాణాం శరీరధరా ధరా
దిశి దిశి కృతా గృధ్రావాసా హతాతిరథా రథాః ।
అవనిపతయః స్వర్గం ప్రాప్తాః క్రియామరణే రణే
ప్రతిముఖమిమే తత్తత్ కృత్వా చిరం నిహతాహతాః ॥ ౫॥

తృతీయః - ఏవమేతత్ ।

కరివరకరయూపో బాణవిన్యస్తదరోభి
హతగజవయనోచ్చో వైరవహ్నిప్రదీప్తః ।
ధ్వజవితతవిమానః సింహనాదోచ్చమన్త్రః
పతితపశుమనుష్యః సంస్థితో యుద్ధయజ్ఞః ॥ ౬॥

ప్రథమః - ఇదమపరం పశ్యేతాం భవన్తౌ ।

ఏతే పరస్పరశరైర్హృతజీవితానాం
దేహీ రణాజరమహీం సముపాశ్రితానామ్ ।
కుర్వన్తి చాత్ర పిశితార్థముఖా విహాన్తౌ

రాజ్ఞాం శరీరశిథిలాని విభూషణాని || ౭ ||

ద్వితీయః -

ప్రసక్తనారాచనిపాతపాతితః

సమగ్రయుద్ధోద్యతకల్పితో గజః |

విశిర్ణవర్మా సశరః సకారుక్తో

నృపాయుధాగారమివావసీదతి || ౮ ||

తృతీయః - ఇదమపరం పశ్యేతాం భవన్తౌ |

మావ్యైర్ద్యజాగ్రపతితైః కృతముణ్ణమాలం

రత్నైకసాయకవరం రథినం విపన్నమ్ |

జామాతరం ప్రవహణాదివ బన్ధనారోఢ్యే

హృష్టాః శివా రథముఖాదవతారయన్తి || ౯ ||

సర్వే - అహోతుఖలు

నిహతపతితగజతురగనరరుధిరకలిలభూమిప్రదేశస్య

విక్షిప్తవర్ణచర్మాతపత్రచామరతోమరశరకున్తకవచకబన్ధాదిపర్యాకులస్య

శక్తిప్రాసహాటకభిణ్ణిపాలశూలముసలముద్గరవరాహకర్ణకణయకర్పణ-

శక్కుత్రాసిగదాదిభిరాయుధైరాకీర్ణస్య సమన్తపశ్చాకస్య ప్రతిభయతా |

ప్రథమః - ఇహ హి,

రుధిరసరితో నిస్తీర్ష్యన్తే హతద్విపసంక్రమా

నృపతిరహితైః స్తన్తైః సూతైర్వహన్తి రథాన్ హయాః |

పతితశిరసః పూర్వాభ్యాసాద్ ద్రవన్తి కబన్ధకాః

పురుషరహితా మత్తా నాగా భ్రమన్తి యతస్తతః || ౧౦ ||

ద్వితీయః - ఇదమపరం పశ్యేతాం భవన్తౌ | ఏతే,

గృధ్రా మధూకముకులోన్నతపింగ్లాణ్

దైత్యేన్ద్రకుంజారనతాంజూశతీక్షత్రుణ్ణాః |

భాన్ద్యమ్బరే వితతలమ్బవికీర్ణపక్షా

మాంసైః ప్రవాలరచితా ఇవ తాలవృన్తాః || ౧౧ ||

తృతీయః -

ఏషా నిరస్తహయనాగనరేన్ద్రయౌధా

వ్యక్తీకృతా దినకరోగ్రకరైః సమన్తాత్ |

నారాచకున్తశరతోమరఖడ్గకీర్ణా

తారాగణం పతితముద్వహతీవ భూమిః ॥ ౧౨ ॥

ప్రథమః - ఈదృశ్యామప్యవస్థాయామవిముక్తశోభా విరాజన్తే క్షత్రియాః । ఇహ హి,

సత్రోద్వర్జితనేత్రషట్పదగణా తామ్రోష్ఠపత్రోత్కరా

ఘ్రూభేదాఞ్చితకేసరా స్వమకుటవ్యావిధనంవర్తికా ।

వీర్యాదిత్యవిబోధితా రణముఖే నారాచనాలోన్నతా

నిష్కమ్పా స్థలపద్మినీవ రచితా రాజ్ఞామభీతైర్ముఖైః ॥ ౧౩ ॥

ద్వితీయః - ఈదృశానామపి క్షత్రియాణాం మృత్యుః ప్రభవతి । న శక్యం

ఖలు విషమస్థైః పురుషై రాజబలాధానం కర్తుమ్ ।

తృతీయః - కిం చ రే ప్రభవతి క్షత్రియాణామితి ।

ప్రథమః - కః సంశయః ।

ద్వితీయః - మా మా భవానేవమ్ ।

స్పృష్ట్యా ఖాణ్డవధూమరజ్జోతగుణం సంశప్తకోత్సాదనం

స్వర్గాక్రన్దహరం నివాతకవచప్రాణోపహారం ధనుః ।

పార్థేనాద్య బలాన్మహేశ్వరరణక్షేపావశిష్టైః శరైర్

దర్పేత్సిక్తవశా నృపా రణముఖే మృతోఽస్యః ప్రతిగ్రాహితాః ॥ ౧౪ ॥

సర్వే - అయే శబ్దః ।

కిం మేఘా నినదన్తి వజ్రపతనైశ్చూర్ణీకృతాః పర్వతా

నిర్ఘాతైస్తుములస్వనప్రతిభయైః కిం దార్యతే వా మహీ ।

కిం ముఞ్చాత్యనిలావధూతవపపలక్షుభ్లోర్మిమాలాకులం

శబ్దం మన్దరకన్దరోదరదరీః సంహత్య వా సాగరః ॥ ౧౫ ॥

భవతు, పశ్యామస్తావత్ ।

(సర్వే పరిక్రామాన్తి)

ప్రథమః - అయే ఏతత్ ఖలు ద్రౌపదీకేశధర్షణావమర్షితస్య

పాణ్డవమధ్యమస్య భీమనేనస్య భ్రాతృశతవధక్రుద్ధస్య

మహారాజదుర్యోధనస్య చ ద్వైపాయనహాలాయుధకృష్ణవిదురప్రముఖానాం

కురుయదుకులదైవతానాం ప్రత్యక్షం ప్రవృత్తం గదాయుద్ధమ్ ।

ద్వితీయః -

భీమస్యోరసి తప్తకాఞ్చనశిలాపినే ప్రతిస్ఫూలితే
భిన్నే వాసవహస్తహస్తకఠినే దుర్యోధనాంసస్థలే ।
అన్యోన్యస్య భుజద్వయాన్తరతటేషాస్సజ్యమానాయుధే
యస్మింశ్చణ్డగదాభిఘాతజనితః శబ్దః సముత్తిష్ఠతి ॥ ౧౬ ॥

తృతీయః - ఏష మహారాజః,

శిష్టోత్కమ్పనవల్గమానామకుటః క్రోధాధికాఞ్జాననః
స్థానాక్రామణవామనీకృతతనుః ప్రత్యగ్రహస్తోచ్ఛ్చయః ।
యస్యైషా రిపుశోణితార్థకలిలా భాత్యగ్రహస్తే గదా
కైలాసస్య గిరేరివగ్రశిఖరోద్ధూతా మహేన్ద్రాశనిః ॥ ౧౭ ॥

ప్రథమః - ఏష సమ్ప్రహారరుధిరసిక్తాఞ్జస్తావద్ దృశ్యతాం పాణ్డవః ।

నిర్భిన్నాగ్రలలాటవాన్తరుధిరో భగ్నాంసకూటద్వయః
సాన్తైర్నిర్గలితప్రహారరుధిరైరాద్వీకృతోరఃస్థలః ।
భీమో భాతి గదాభిఘాతరుధిరక్లిన్నావగాఢవ్రణః
శైలో మేరురివైష ధాతుసలిలాసారోపదిగ్ధోపలః ॥ ౧౮ ॥

ద్వితీయః -

భీమాం గదాం ఊపతి గర్జతి వల్గమానః
శీఘ్రం భుజం హరతి తస్య కృతం భినత్తి ।
చారీం గాతిం ప్రచరతి ప్రహరత్యభీష్ణాం
సంశిక్షితో నరపతిర్బలవాంస్తు భీమః ॥ ౧౯ ॥

తృతీయః - ఏష వృకోదరః,

శిరసి గురునిఖాతస్సరక్తార్థగాత్రో
ధరణిధరనికాశః సంయుగేష్యప్రమేయః ।
ప్రవిశతి గిరిరాజో మేదిసిం వజ్రదగ్ధః
శిథిలవిస్సృతధాతుర్దేమకూటో యథాద్రిః ॥ ౨౦ ॥

ఏష గాఢప్రహారశిథిలీకృతాఞ్గం నిపతన్తం భీమనేనం దృష్ట్వాః,

ఏకాగ్రాఞ్జులిధారితోన్నతముఖో వ్యాసః స్థితో విస్మితః

ద్వితీయః -

దైన్యం యాతి యుధిష్ఠిరోఽత్ర విదురో బాష్పాకులాక్షః స్థితః ।

తృతీయః -

స్పృష్టం గాణీవమర్జునేన గగనం కృష్ణః సముద్వీక్షతే

సర్వే -

శిష్యప్రీతితయా హలం భ్రమయతే రామో రణప్రేక్షకః ॥ ౨౦ ॥

ప్రథమః - ఏష మహారాజః,

వీర్యాలయో వివిధరత్నవిచిత్రమాలిర్

యుక్తోఽభిమానవినయద్యుతిసాహసైశ్చ ।

వాక్యం వదత్సుపహసన్న తు భీమ దీనం

వీరో నిహన్తి సమరేషు భయం త్యజేతి ॥ ౨౧ ॥

ద్వితీయః - ఏష ఇదాసీమపహాస్యమానం భీమనేనం దృష్ట్వా

స్వమూరుమభిహత్య కామపి సంజ్ఞాం ప్రయచ్ఛతి జనార్దనః ।

తృతీయః - ఏష సంజ్ఞయా సమాశ్వాసితో మారుతిః,

సంహృత్య భ్రుకుటీ లలాటవివరే స్వేదం కరేణాక్షిపన్

బాహుభ్యాం ప్రతిగృహ్య భీమవదనశ్చిత్రాజ్గదాం స్వాం గదామ్ ।

పుత్రం దీనముదీక్ష్య సర్వగతినా లబ్ధేవ దత్తం బలం

గర్జన్ సింహవృషేక్షణః క్షితితలాద్ భూయః సముత్తిష్ఠతి ॥ ౨౩ ॥

ప్రథమః - హస్త పునః ప్రవృత్తం గదాయుధమ్ । అనేన హి,

భూమౌ పాణితలే నిఘృష్య తరసా బాహూ ప్రమృజ్యాధికం

సన్దష్టోష్ఠపుటేన విక్రమబలాత్ క్రోధాధికం గర్జతా ।

త్యక్త్వా ధర్మఘృణాం విహాయ సమయం కృష్ణస్య సంజ్ఞాసమం

గాఢారీతనయస్య పాణ్ణుతనయేనోర్వోర్విముక్తా గదా ॥ ౨౪ ॥

సర్వే - హా ధిక్ పతితో మహారాజః ।

తృతీయః - ఏష రుధిరపతనద్యోతితాఙ్గం నిపతన్తం కురురాజం

దృష్ట్వా ఖముత్పతితో భగవాన్ ద్వైపాయనః । య ఏషః,

హేలాసంవృతతోచనేన హలినా నేత్రోపరోధః కృతో

దృష్ట్వా క్రోధనిమీలితం హలధరం దుర్యోధనాపేక్షయా ।
సమాభ్యున్నైః కరపఞ్జరాస్తరగతో ద్వైపాయనఞ్జాపితో
భీమః కృష్ణకరావలమ్బితగతిర్నిర్వాహ్యతే పాణ్ణవైః ॥ ౨౫ ॥

ప్రథమః - అయే అయమప్యమర్షోస్మిలితరభసలోచనో
భీమసేనాపక్రమణముద్వీక్షమాణ ఇత ఏవాభివర్తతే భగవాన్ హలాయుధః ।
య ఏషః,

ప్రవలలితమాలిః క్రోధతామ్రాయతాక్షో
భ్రమరముఖవిదష్టాం కింశ్చిదుత్కృష్య మాలామ్ ।
అసితతనువిలమ్బిస్తవస్త్రానుకర్షీ
క్షితితలమవతీర్ణః పారివేషిష చన్ద్రః ॥ ౨౬ ॥

ద్వితీయః - తదాగమ్యతాం వయమపి తావన్మహారాజస్య ప్రత్యనన్తరీభవామః ।

ఉభౌ - బాధమ్ । ప్రథమః కల్పః ।

(నిష్కాన్తాః)

విష్కమభుకః ।

౨౭౨

(తతః ప్రవిశతి బలదేవః)

బలదేవః - భో భోః పార్థివాః ! న యుక్తమిదమ్ ।

మమ రిపుబలకాలం లాఙ్గలం లఙ్ఘయిత్వా
రణగతమతినన్ధిం మాం చ నావేక్ష్య దర్పాత్ ।
రణశిరసి గదాం తాం తేన దుర్యోధనోర్వోః
కులవినయసమృద్ధ్యా పాతితః పాతయిత్వా ॥ ౨౭ ॥

భో దుర్యోధన ! ముహూర్తం తావదాత్మా ధార్యతామ్ ।

సౌభోచ్ఛిష్టముఖం మహాసురపురప్రాకారకూటాఙ్కుశం
కాలిన్ధిజలదేశికం రిపుబలప్రాణోపహారార్చితమ్ ।
హన్తోత్తిష్యహాలం కరోమి రుధిరన్వేదార్ద్రపాకోత్తరే
భీమస్యోరసి యావదద్య విపులే కేదారమార్గాకులమ్ ॥ ౨౮ ॥

(నేపథ్యే)

ప్రసీదతు ప్రసీదతు భగవాన్ హలాయుధః ।

బలదేవః - ఏవాంగతోఽప్యనుగచ్ఛతి మాం తపస్వీ దుర్యోధనః । ఏషః,

శ్రీమాన్ సంయుగచన్దనేన రుధిరేణార్థానులిప్తచ్ఛవిర్
భూసంసర్పణరేణూపాటలభుజో బాలవ్రతం గ్రాహితః ।
నిర్వృత్రేఽమృతమన్థనే ఊతిధరాన్ముక్తః సురైః సాసురైర్
ఆకర్షన్నివ భోగమర్ణవజలే శ్రాన్తోజ్ఞితో వాసుకిః ॥ ౨౯ ॥

(తతః ప్రవిశతి భగ్నోరుయుగతో దుర్యోధనః)

దుర్యోధనః - ఏష భోః !

భీమేన భిత్త్వా సమయవ్యవస్థాం
గదానిపాతక్షతజర్జరరోరుః ।
భూమౌ భుజాభ్యాం పరికృష్యమానం
స్వం దేహమర్థోపరతం వహామి ॥ ౩౦ ॥

ప్రసీదతు ప్రసీదతు భగవాన్ హలాయుధః ।

త్వత్పాదతోర్నిపతితం పతితస్య భూమావ్
ఏతచ్ఛిరః ప్రథమమద్య విముఞ్చ రోషమ్ ।
జీవన్తు తే కురుకులస్య నివాపమేఘా
వైరం చ విగ్రహకథా చ వయం చ నష్టాః ॥ ౩౧ ॥

బలదేవః - భో దుర్యోధనా ! ముహూర్తం తావదాత్మా ధార్యతామ్ ।

దుర్యోధనః - కిం భవాన్ కరిష్యతి ।

బలదేవః - శ్రూయతామ్,

ఆక్షిప్తలాఙ్గలముఖోల్లిఖితైః శరీరైర్
నిర్దారితాంసహృదయాన్ముసలప్రహారైః ।
దాస్యామి సంయుగహతాన్ సరథాశ్వనాగాన్
స్వర్గానుయాత్రపురుషాన్స్తవ పాణ్డుపుత్రాన్ ॥ ౩౨ ॥

దుర్యోధనః - మా మా భవానేవమ్ ।

ప్రతిజ్ఞావసితే భీమే గతే భ్రాతృశతే దివమ్ ।
మయి చైవం గతే రామ ! విగ్రహాః కిం కరిష్యతి ॥ ౩౩ ॥

బలదేవః - మత్పుత్యక్షం వశ్చైతో భవానిత్యుత్పన్నో మే రోషః ।

దుర్యోధనః - వశ్చైత ఇతి మాం భవాన్ మన్యతే ।

బలదేవః - కః సంశయః ।

దుర్యోధనః - హస్త భోః ! దత్తమూల్యా ఇవ మే ప్రాణాః । కుతః,

ఆదీప్తానలదారుణాజ్జతుగృహాద్ బుద్ధ్యాత్మనిర్వాహిణా

యుద్ధే వైశ్రవణాలయేఽచలశిలావేగప్రతిసారిణా ।

భీమనాద్య హిడిమ్బరాక్షససపతిప్రాణప్రతిగ్రాహిణా

యద్యేవం సమవైషి మాం ఛలాజితం భో రామ ! నాహం జితః ॥ 3౪॥

బలదేవః - భీంఅనేన ఇదాసీం తవ యుద్ధవశ్చనాముత్పాద్య స్థాస్యతి ।

దుర్యోధనః - కిం చాహం భీమనేనేన వశ్చైతః ।

బలదేవః - అథ కేన భవానేవంవిధః కృతః ।

రాజా - శ్రూయతాం,

యేనేన్ద్రస్య స పారిజాతకతరుర్మానేన తుల్యం హృతో

దివ్యం వర్షసహస్రమర్ణవజలే సుప్తశ్చ యో లీలయా ।

తీవ్రాం భీమగదాం ప్రవిశ్య సహసా నిర్వాజయుద్ధప్రియన్

తేనాహం జగతః ప్రియేణ హరిణా మృతోః ప్రతిగ్రాహితాః ॥ 3౫॥

(నేపథ్యే)

ఉస్సరహ అయ్యా ! ఉస్సరహ । [ఉత్సరతార్యాః ! ఉత్సరత ।]

బలదేవః - (విలోక్య) అయే అయమత్రభవాన్ ధృతరాష్ట్రో గాన్ధార్యా

దుర్జయేనాదేశితమార్గోఽఙ్గాఃపురానుబన్ధః శోకామభిభూతహృదయ ఇత

ఏవాభివర్తతే । య ఏషః,

వీర్యాకరః సుతశతప్రవిభక్తచక్షుర్

దర్శోద్యతః కనకయాపవిలమ్బబాహుః ।

స్పృష్టో ధ్రువం త్రిదివరక్షణజాతశక్తిర్

దేవైర్ అరాతితిమిరాజ్ఞులితాడితాక్షః ॥ 3౬॥

(తతః ప్రవిశతి ధృతరాష్ట్రో గాన్ధారీ దేవ్యో దుర్జయశ్చ)

ధృతరాష్ట్రః - పుత్ర! క్వాసి ।

గాఢారీ - పుత్రత ! కహిం సి । [పుత్రక! క్వాసి ।]

దేవ్యో - మహారాజ ! కహిం సి । [మహారాజ ! కుత్రాసి ।]

ధృతరాష్ట్ర - భో! కష్టమ్ ।

వజ్రునానిహతం శ్రుత్వా సుతమద్యాహవే మమ ।

ముఖమన్తర్గతాస్రాక్షమన్దమన్దతరం కృతమ్ ॥ ౩౭॥

గాఢారి ! కిం ధరసే ।

గాఢారీ - జీవావిద హ్మి మన్దభా । [జీవితాస్మి మన్దభాగా ।]

దేవ్యో - మహారాజ ! మహారాజ ! । [మహారాజ ! మహారాజ ! ।]

రాజా - భోః ! కష్టమ్ । యన్మమాపి స్త్రియో రుదన్తి ।

పూర్వం న జానామి గదాభిఘాత-

రుజామిదానీం తు సమర్థయామి ।

యన్మే ప్రకాశీకృతమూర్ధజాని

రణం ప్రవిష్టాన్యవరోధనాని ॥ ౩౮॥

ధృతరాష్ట్రః - గాఢారి ! కిం దృశ్యతే దుర్యోధననామధేయః కులమానీ ।

గాఢారి - మహారాజ ! ణ దిస్సదీ । [మహారాజ ! న దృశ్యతే ।]

ధృతరాష్ట్రః - కథం న దృశ్యతే । అద్యాస్మి యోఽహమన్వేష్టవ్యే

కాలే పుత్రం న పశ్యామి । కృతాన్తహతక !

రిపుసమరవిమర్దం మానవీర్యప్రదీప్తం

సుతశతమతిధీరం వీరముత్పాద్య మానీ ।

ధరణితలవికిర్ణం కిం న యోగ్యో న భోక్తుం

సకృదపి ధృతరాష్ట్రః పుత్రదత్తం నివాపమ్ ॥ ౩౯॥

గాఢారీ - జాద ! సుయోధణ । దేహి మే పడివఅణమ్ ।

పుత్రసదవిణాసదుక్తిదం మహారాజం చ మన్దభాజమ్ । [జాత ! సుయోధన

! దేహి మే ప్రతివచనమ్ । పుత్రశతవినాశదుఃఖితం మహారాజం చ

మన్దభాగమ్ ।]

బలదేవః - అయే ఇయమత్రభవతి గాఢారీ ।

యా పుత్రపౌత్రవదనేష్వకుతూహలాక్షీ

దుర్యోధనాస్తమితశోకనిపీతధైర్యా ।

అస్మైరజస్రమధునా పతిధర్మబిహ్నమ్

ఆర్ద్రీకృతం నయనబన్ధమిదం దధాతి ॥ ౪౦॥

ధృతరాష్ట్రః - పుత్ర ! దుర్యోధన ! అష్టాదశాక్షౌహిణీమహారాజ ! క్వాసి ।

రాజా - అద్యాస్మి మహారాజః ।

ధృతరాష్ట్రః - పుత్రశతజ్యేష్ఠ ! దేహి మే ప్రతివచనమ్ ।

దుర్యోధనః - అన్యన్దదామి ఖలు వృత్తాన్తమ్ । అనేన వృత్తాన్తేన ప్రీడితోఽస్మి ।

ధృతరాష్ట్రః - ఏహి పుత్ర ! అభివాదయస్వ మామ్ ।

రాజా - అయమయమాగచ్ఛామి । (ఉత్థానం రూపాయిత్యా పతతి) హా ధిక్ ।

అయం మే ద్వితీయః ప్రహారః । కష్టం భోః !

హృతం మే భీమసేనేన గదాపాతకచగ్రహే ।

సమమూరుద్వయేనాద్య గురోః పాదాభివన్దనమ్ ॥ ౪౧॥

గాంధారీ - ఏత్థ జాదా ! । [అత్ర జాతే ! ।]

దేవ్యా - అయ్యో ! ఇమా హ్మ । [ఆర్యో ! ఇమే స్వః]

గాంధారీ - అణ్ణేసహ భత్తారమ్ । [అన్వేషేథా భర్తారమ్ ।]

దేవ్యా - గచ్ఛామి మన్దభా । [గచ్ఛామి మన్దభాగా]

ధృతరాష్ట్రః - క ఏష భోః ! మమ వస్త్రాన్తమాకర్షన్ మార్గమాదేశయతి ।

దుర్జయః - తాద ! అహం దుజ్జయో । [తాత ! అహం దుర్జయః ।]

ధృతరాష్ట్రః - పౌత్ర ! దుర్జయ ! పితరమన్విచ్ఛ ।

దుర్జయః - పరిస్సన్తో ఖు అహమ్ । [పరిశ్రాన్తః ఖల్వహమ్ ।]

ధృతరాష్ట్రః - గచ్ఛ, పితురజ్ఞే విశ్రమయిష్యసి ।

దుర్జయః - తాద ! అహం గచ్ఛామి । (ఉపస్పృత్య) తాద ! కహిం సి ।

[తాత ! అహం గచ్ఛామి । తాత ! కుత్రాసి ।]

రాజా - అయే అయమప్యాగతః । సర్వావస్థాయాం హృదయసన్నిహితః పుత్రస్నేహో
మాం దహతి । కుతః,

దుఃఖానామనభిజ్ఞేయో మమాఙ్కశయనోచితః ।

నిర్జితం దుర్జయో దృష్ట్యా కిన్ను మామభిధాస్యతి ॥ ౪౨॥

దుర్జయః - అఅం మహారాఓ భూమీప ఉవవిత్తో । [అయం మహారాజో భూమ్నాముపవిష్టః ।]

రాజా - పుత్ర । కీమర్థమాగతః ।

దుర్జయః - తువం చిరాయసి త్తి । [త్వం చిరాయసీతి ।]

రాజా - అహో అస్యామవస్థాయాం పుత్రస్నేహో హృదయం దహతి ।

దుర్జయః - అహం పి ఖు దే అఙ్కే ఉవవిసామి । (అఙ్కమారోహతి) [అహంఅపి ఖలు తే అఙ్కే ఉపవిశామి ।]

రాజా - (నివార్య) దుర్జయ ! దుర్జయ ! భోః ! కష్టమ్ ।

హృదయప్రీతిజననో యో మే నేతోత్సవః స్వయమ్ ।

సోఽయం కాలవిపర్యాసాచ్చన్తో వహ్నిత్వమాగతః ॥ ౪౩॥

దుర్జయః - అఙ్కే ఉవవేసం కింఞిమిత్తం తువం వారేసి । [అఙ్కే ఉవవేశ కిన్నిమిత్తం త్వం వారయసి ।]

రాజా -

త్యక్త్యా పరిచితం పుత్ర ! యత్రతత్ర త్వయాస్యతామ్ ।

అద్యప్రభృతి నాస్తీదం పూర్వభుక్తం తవాసనమ్ ॥ ౪౪॥

దుర్జయ - కహింఞుఖు మహారాఓ గమిస్సదీ । [కుత్రనుఖలు మహారాజో గమిష్యతి ।]

రాజా - భ్రాతృశతమనుగచ్ఛామి ।

దుర్జయః - మం పి తహిం ణేహి । [మామపి తత్ర నయ ।]

రాజా - గచ్ఛ పుత్ర ! వృకోదరం బ్రూహి ।

దుర్జయః - ఏహి మహారాజ ! అణ్ణేసీఅసి । [ఏహి మహారాజ ! అన్విష్యసే ।]

రాజా - పుత్ర ! కేన ।

దుర్జయః - అయ్యాప, అయ్యేణ, సవ్యేణ అన్తఉరేణ అ । [ఆర్యయార్యేణ సర్వేణన్తఃపురేణ చ ।]

రాజా - గచ్ఛ పుత్ర ! నాహమాగన్తుం సమర్థః ।

దుర్జయః - అహం తువం జైస్సమ్ | [అహం త్వాం నేష్యామి |]

రాజా - బాలస్త్యమసి పుత్ర ! |

దుర్జయః - (పరిక్రమ్య) అయ్యా ! అఅం మహారాః | [ఆర్యాః ! అయం మహారాజః |]

దేవ్యా - హా హా మహారాః | [హా హా మహారజః |]

ధృతరాష్ట్రః - క్వాసౌ మహారజః |

గాంధారి - కహిం మే పుత్రః | [కుత్ర మే పుత్రకః |]

దుర్జయః - అఅం మహారాః భూమిప ఉవవిత్తో | [అయం మహారాజో భూమ్యాముపవిష్టః |]

ధృతరాష్ట్రః - హస్త భోః ! కిమయం మహారాజః |

యః కాఞ్చనస్తమ్భసమప్రమాణో

లోకే కిలైకో వసుధాధిపేన్ద్రః |

కృతః స మే భూమిగతస్తపస్వి

ద్వారేన్ద్రిక్కార్యసమప్రమాణః || ౪౫ ||

గాంధారి - జాద ! సుయోధణ ! పరిస్సన్తో సి | [జాత ! సుయోధన

! పరిశ్రాన్తోఽసి |]

రాజా - భవత్యాః ఖల్వాహం పుత్రః |

ధృతరాష్ట్రః - కేయం భీః ! |

గాంధారి - మహారాజ ! అహమభీదపుత్రప్రాణిణీ | [మహారాజ

! అహమభీతపుత్రపదాయినీ |]

రాజా - అద్యోత్పన్నమివాత్మానమవగచ్ఛామి | భోస్తాత ! కిమిదానిం వైక్లవ్యేన |

ధృతరాష్ట్రః - పుత్ర ! కథం విక్లవో భవిష్యామి |

యస్య వీర్యబలోత్పిక్తం సంయుగాధ్వరదీక్షితమ్ |

పూర్వం భ్రాతృశతం నష్టం త్వయ్యేకస్మిన్ హతే హతమ్ || ౪౬ ||

(పతతి)

రాజా - హా ధిక్ ! పతితోఽత్రభవాన్ | తాత ! సమాశ్వాసయాత్రభవతీమ్ |

ధృతరాష్ట్రః - పుత్ర ! కిమితి సమాశ్వాసయామి |

రాజా - అపరాజ్మఖో యుధి హత ఇతి । భోస్తాత ! శోకనిగ్రహేణ క్రియతాం
మమానుగ్రః ।

త్వత్పాదమాత్రప్రణతాగ్రమౌలిర్
జ్వలన్తమవ్యగ్నిమచిన్తయిత్వా ।
యేనైవ మానేన సమం ప్రసూతన్
తేనైవ మానేన దివం ప్రయామి ॥ ౪౭॥

ధృతరాష్ట్రః -

వృద్ధస్య మే జీవితనిస్సంపూహస్య
నిసర్గసమ్మీలితలోచనస్య ।
ధృర్తిం నిగృహ్యోత్మని సమ్ప్రవృత్తన్
తీవ్రః సమాక్రామతి పుత్రశోకః ॥ ౪౮॥

బలదేవః - భోః కష్టమ్ ।

దుర్యోధననిరాశస్య నిత్యాస్తమితచక్షుషః ।
న శక్నోమ్యత్రభవతః కర్తుమాత్మనివేదనామ్ ॥ ౪౯॥

రాజా - విజ్ఞాపయామ్యత్రభవతీమ్ ।

గాన్ధారీ - భణాహి జాద ! । [భణ జాత ! ।]

రాజా -

నమస్కృత్య వదామి త్వాం యది పుణ్యం మయా కృతమ్ ।
అన్యస్యామపి జాత్యం మే త్వంపవ జననీ భవ ॥ ౫౦॥

గాన్ధారీ - మమ మణోరహో ఖు తుపి భణిదో । [మమ మనోరథః ఖలు త్వయా
భణితః ।]

రాజా - మాలవి ! త్వమపి శ్ంణు ।

భిన్నా మే భ్రుకుటీ గదానిపతితైర్వా్యయుద్ధకాల్థితైర్
వక్షస్యత్పత్తితైః ప్రహారరుధిరైర్దారావకాశో హృతః ।
పశ్యేమా వ్రణకాఞ్చనాఙ్గదధరో పర్యాప్తశోభా భుజౌ
భర్తా తే న పరాజ్మఖో యుధి హతః కిం క్షత్రియే రోదిషి ॥ ౫౧॥

దేవీ - బాళా ఏసా సహధమ్మచారిణీ రోదామి । [బాలా ఏషా సహధర్మచారిణీ
రోదామి ।]

రాజా - పౌరవి ! త్వమపి శ్ంణు ।

వేదోక్తైర్వివిధైర్మఖైరభిమతైరిష్టం ధృతా బాన్ధవాః

శత్రూణాముపరి స్థితం ప్రియశతం న వ్యంసితాః సంశ్రితాః ।

యుద్ధేఽష్టాదశవాహినీనృపతయః సంతాపితా నిగ్రహా

మానం మానిని వీక్ష్య మే నహి రుదన్వేయవంవిధానాం స్త్రియః ॥ ౫౨ ॥

పౌరవీ - ఏకకృతిదప్పవేసణిచ్చాణ రోదామి । [ఏకకృతప్రవేశనిశ్చయా
న రోదామి ।]

రాజా - దుర్జయ ! త్వమపి శ్ంణు ।

ధృతరాష్ట్రః - గాన్ధారి । కిన్నుఖలు వక్ష్యతి ।

గాన్ధారీ - అహం పి తం జవ్య చిన్తేమి । [అహమపి తదేవ చిన్తయామి ।]

రాజా - అహమివ పాణ్డవాః శుశ్రూషయితవ్యాః తత్రభవత్వాశ్చాచ్ఛామ్బాయాః

కున్త్యా నిదేశో వర్తయితవ్యః । ఆభిమన్యోర్జననీ ద్రౌపదీ చోభే మాతృవత్

పూజయితవ్యే । పశ్య పుత్ర

శ్లాఘ్యశ్రీరభిమానదీప్తహృదయో దుర్యోధనో మే పితా

తుత్యేనాభిముఖం రణే హత ఇతి త్వం శోకమేవం త్యజ ।

స్పృష్ట్యా వైవ యుధిష్ఠిరస్య విపులం క్షౌమాపసవ్యం భుజం

దేయం పాణ్డుసుతైస్త్యయా మమ సమం నామావసానే జలమ్ ॥ ౫౩ ॥

బలదేవః - అహో వైరం పశ్చాత్తాపః సంవృత్తః । అయే శబ్ద ఇవ

సన్నాహదున్దభినినాదవియోగామూకే

విక్షిప్తబాణకవచవ్యజనాతపత్రే ।

కస్యైష కార్ముకరవో హతసూతయోధే

విభ్రాన్తవాయసగణం గగనం కరోతి ॥ ౫౪ ॥

(నేపథ్యే)

దుర్యోధనేనాతతకార్ముకేణ

యో యుద్ధయజ్ఞః సాహితః ప్రవిష్టః ।

తమేవ భూయః ప్రవిశామ్యశూన్యమ్

అధ్వర్యుణా వృత్తమివాశ్వమేధమ్ ॥ ౫౫ ॥

బలదేవః - ఆయే ఆయం గురుపుత్రోఽశ్వత్థామేత ఏవాభివర్తతే । య ఏషః,

స్ఫుటితకమలపత్రస్పష్టవిస్తీర్ణదృష్టి
రుచిరకనకయాపవ్యాయతాలమ్బుబాహుః ।

సరభసమయముగ్రం కార్ముకం కర్షమాణః
సదహన ఇవ మేరుః శృంజలగ్నేన్ద్రచాపః ॥ ౫౬ ॥

(తతః ప్రవిశత్యశ్వత్థామా)

అశ్వత్థామా - (పూర్వోక్తమేవ పఠిత్వా) భోః !
సమరసంరమోభభయబలజలధిసంజమసమయసముత్థితశస్త్రనక్రకృత్త-
విగ్రహాః స్తోకావశేషాః శ్వాసానుబద్ధమన్దప్రాణాః సమరశ్లాఘనో రాజానః !
శృణ్వన్తు శృణ్వన్తు భవన్తః ।

ఫలబలదలితోరుః కౌరవేన్ద్రో న చాహమ్
శిథిలవిఫలశస్త్రః సూతుప్రతృష్ణ నాహమ్ ।
ఇహ తు విజయభూమౌ ద్రష్టుమద్యోద్యతాస్త్రః
సరభసమహమేకో ద్రోణాపుత్రః స్థితోఽస్మి ॥ ౫౭ ॥

కిమనయా మమాప్యప్రతిలాభవిజయశ్లాఘయా సమరశ్రియా । (పరిక్రమ్య) మా
తావత్ । మయి గురునివపనవ్యగ్రే వజ్రోతః కురుతిలకభూతః కురురాజః ।
క ఏతచ్ఛ్రద్ధాస్యతి । కుతః,

ఉద్యత్పాన్విజ్ఞులయో రథద్విపగతాశ్చాపద్యతీయైః కరైర్
యస్యైకాదశవాహినీనృపతయస్తిష్ఠన్తి వాక్యోన్ముఖాః ।
భీష్మో రామశరావలీధకవచస్తాతశ్చ యోధా రణే
వ్యక్తం నిర్జిత ఏవ సోఽప్యతిరథః కాలేన దుర్యోధనః ॥ ౫౮ ॥

తత్ క్వసఖలు గతో గాన్ధారీపుత్రః । (పరిక్రమ్యావలోక్య) ఆయే
అయమభివాతగజతురగనరరథప్రాకారమధ్యగతః సమరపయోధిపారగః
కురురాజః । య ఏషః,

మాలీనిపాతచలకేశమయూఖజాలైర్
గాత్త్రైర్గదానిపతనక్షతశోణితార్హైః ।
యాత్యన్తమస్తకశిలాతలసన్నివిష్టః
సన్ధ్యావగాఢ ఇవ పశ్చిమకాలసూర్యః ॥ ౫౯ ॥

(ఉపసృత్య) భోః కురురాజ ! కిమ్ ఇదమ్ ।

రాజా - గురుపుత్ర ! ఫలమపరితోషస్య ।

అశ్వత్థామా - భోః కురురాజ ! సత్కారమూలమావర్జయిష్యామి ।

రాజా - కిం భవాన్ కరిష్యతి ।

అశ్వత్థామా - శ్రూయతాం,

యుద్ధోద్యతం గరుడపృష్ఠనివిష్టదేహం

అష్టార్ధభీమభుజముద్యతశార్ఙ్గచక్రమ్ ।

కృష్ణం సపాణ్ణుతనయం యుధి శస్త్రజాలైః

సజ్జీర్ణలేఖ్యమివ చిత్రపటం ఊపామి ॥ ౬౦॥

రాజా - మా మా భవానేవమ్ ।

గతం ధాత్ర్యుత్సక్లే సకలమభిషిక్తం నృపకులం

గతః కర్ణః స్వర్గం నిపతితతనుః శన్తనుసుతః ।

శతం భ్రాతృవాణాం మే హతమభిముఖం సంయుగముఖే

వయం చైవమూభతా గురుసుత ధనుర్ముఞ్చతు భవాన్ ॥ ౬౧॥

అశ్వత్థామా - భో కురురాజ ।

సంయుగే పాణ్ణుపుత్రేణ గదాపాతకచగ్రహే ।

సమమూరుద్వయేనాద్య దర్పిభవతో హృతః ॥ ౬౨॥

రాజా - మా మైవమ్ । మానశరీరా రాజానః । మానార్థమేవ మయా నిగ్రహో

గృహీతః । పశ్య గురుపుత్ర !

యత్ కృష్ణా కరనిగ్రహాఞ్చితకచాద్యూతే తదా ద్రౌపదీ

యద్ బాలోపి హతస్తదా రణముఖే పుత్రోభిమన్యుః పునః ।

అక్షవ్యాజజితా వనం వనమృగైర్యత్ పాణ్ణవాః సంశ్రితా

నన్వల్పం మయి తైః కృతం విమృశ భో ! దర్పాహృతం దీక్షితైః ॥ ౬౩॥

అశ్వత్థామా - సర్వథా కృతప్రతిజ్ఞోఽస్మి ।

భవతా వాత్మనా చైవ వీరలోకైః శపామ్యహమ్ ।

నిశాసమరముత్పాద్య రణే ధన్యామి పాణ్ణవాన్ ॥ ౬౪॥

బలదేవః - ఏతద్ భవిష్యత్సుదాహృతం గురుపుత్రేణ ।

అశ్వత్థామా హలాయుధోఽత్రభవాన్ ।

ధృతరాష్ట్రః - హస్త సాక్షిమతీ ఖలు వచ్చనా ।

అశ్వత్థామా - దుర్జయ ! ఇతస్తావత్ ।

పితృవిక్రమదాయాద్యే రాజ్యే భుజబలార్జితే ।

వినాభిషేకం రాజా త్వం విప్రోక్షైర్వచనైర్భవ ॥ ౬౫ ॥

రాజా - హస్త కృతం మే హృదయానుజ్ఞాతమ్ । పరిత్యజన్తి మే

ప్రాణాః । ఇమేఽత్రభవన్తః శస్త్రనుప్రభృతయో మే పితృపితామహాః ।

ఏతత్ కర్ణమగ్రతః కృత్వా సముత్థితం భ్రాతృశతమ్ ।

అయమప్యైరావతశిరోవిషక్తః కాకపక్షధరో మహేన్ద్రకరతలమవలమ్భ్య

క్రుద్ధోఽభిభాషతే మామభిమన్యుః । ఇమా ఉర్వశ్యాదయోఽప్సరసో

మామభిగతాః । ఇమే మూర్తిమన్తో మహార్ణవాః । ఏతా గణ్గాప్రభృతయో

మహానద్యః । ఏష సహస్రహంసప్రయుక్తో మాం నేతుం వీరవాహీ విమానః కాలేన

ప్రేషితః । అయమయమాగచ్ఛామి । (స్వర్గం గతః)

(యవనికాస్తరణం కరోతి)

ధృతరాష్ట్రః -

యామ్యేష సజ్జనధనాని తపోవనాని

పుత్రప్రణాశవిఫలం హి ధిగస్తు రాజ్యమ్ ।

అశ్వత్థామా -

యాతోఽద్య సౌప్తికవధోద్యతబాణపాణిః

గాం పాతు నో నరపతిః శమితారిపక్షః ॥ ౬౬ ॥

(నిష్క్రాంతాః సర్వే)

ఊరుభజ్జమవసితమ్ ।

శుభం భూయాత్ ।

Encoded and proofread by Arun questions.sanskrit@gmail.com

——
Urubhangam by Bhasa

pdf was typeset on March 24, 2024

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

